

Оповідки про великодушні вчинки

Марк Твен

ОПОВІДКИ ПРО ВЕЛИКОДУШНІ ВЧИНКИ

Все своє життя, починаючи з дитячих літ, я мав звичай читати певного роду історії, написані у своєрідній манері Премудрого Мораліста, бо ж таке читиво було повчальне й справляло мені втіху. Історії ті завжди лежали в мене напихваті, і коли мені сприкрювався рід людський, я вдавався до них – і вони підносили мене на дусі; коли я почувався немилосердним егоїстом і негідником, я вдавався до них, – і вони нараджували мені, як вестися, щоб знову себе поважати. Не раз я жалкував, що ті чарівні історії уривалися щасливою розв'язкою, і мріяв довідатися, куди поверне далі захоплива оповість про добродійників та вдобродійнених. Це почуття росло в моїй душі так уперто й непогамовно, що я нарешті зважився таки дізнатися, чим закінчились оті історії. Я взявся за діло і по багатьох невсипущих трудах та копітких дослідах довів його до кінця. Наслідки я викладу вам, супроводжуючи по черзі кожну історію її правдивим продовженням, що його я знайшов і перевірив.

Вдячний пудель

Жалісливий лікар (він залюбки читав такі книжки) здибав якось безхатнього пуделя з поламаною лапою, приніс бідолаху до себе додому, наставив та перев'язав йому скалічену лапу, відпустив його на волю, а невдовзі й думати про нього забув. Та як же він здивувався, коли одного пречудового дня відчинив свої двері й уздрів біля них вдячного пуделя – той терпляче ждав лікаря в парі з іншим безпритульним собакою, якому теж було поламано ногу. Добрий лікар незагайно подав допомогу нещасній тварині, святобливо схиляючись перед невичерпною добротою та милосердям бога, той-бо не погребував таким покірливим знаряддям, як безхатній пудель, щоб покріпити... і т. д. і т. д.

Продовження

Назавтра вранці жалісливий лікар знайшов біля своїх дверей двох тих самих собак, розпромінених вдячністю, а з ними ще двох собак-калік. Він тут-таки подав їм допомогу, і всі четверо подалися собі геть, залишивши жалісливого лікаря на самоті і сповнивши його таким побожним подивом, якого ще ніколи в житті він не відчував. День минув, настав ранок. Перед дверима жалісливого лікаря сиділо вже четверо псів, що побували на лікуванні, а з ними ще четверо, що потребували лікування. Минув і цей день, настав інший ранок; тепер уже шістнадцять псів, із них вісім щойно скалічилих, залягли тротуар, а перехожі остережливо обминали це місце. До полудня всі зламані лапи було вправлено, але до побожного подиву в серці доброго лікаря мимохіть стали долучатися блюзнірські почуття. Ще раз зійшло сонце й освітило вже тридцять двох собак, із них шістнадцять із поламаними лапами укрили весь тротуар і піввулиці; решту місця заповнили глядачі людського поріддя. Виття зраних собак, вдячне скавуління зцілених та зауваження глядачів справляли незабутнє враження, але рух по цій вулиці

завмер. Добрий лікар надіслав заяву про вихід з-поміж парафіян своєї церкви, щоб ніщо не заважало йому добирати слів так вільно, як того вимагали обставини. Тоді він найняв двох хірургів собі до помочі і ще перед смерком закінчив свою добродійну діяльність.

Та всьому на світі є своя межа. Ось ще раз ізблиснув ранок, і добрий лікар, визирнувши надвір, побачив незліченне, неоглядне стовпище собак, що вили й просили допомоги, і сказав:

- Нема ради, треба признатися, що книжки пошили мене в дурні: вони розповідають лише кращу половину історії і на цьому уривають. Дайте-но сюди рушницю, справа зайшла задалеко.

Він вийшов із рушницею з дому й ненароком наступив на хвіст першому вдобродійненому пуделеві. Той відразу ж схопив його за ногу. Слід сказати, що велика й добра справа, якій присвятив себе цей пудель, зродила в ньому таку сильну, а далі то ще й більшу заповзятливість, що його слабка голова не витримала й він сказився.

З місяць жалісливий лікар у страхітливих муках конав від казу, тут-то він закликав до себе друзів, що вдарились у ревний плач, і сказав:

- Остерігайтеся книжок. Вони розповідають тільки половину історії. Коли сіромаха просить у вас допомоги і ви не певні, чим обернеться ваша добродійність, дайте волю своїм сумнівам і вбийте прохача.

По цих словах він обернувся лицем до стіни й віддав богові душу.

Жалісливий письменник

Бідний і молодий літератор-початківець марно намагався примістити куди-небудь свої рукописи. Нарешті, спіткавшись віч-на-віч з усіма жахіттями голодної смерті, він розповів свою сумну історію одному славетному письменникові, просячи в нього поради й допомоги. Цей великодушний чоловік як стій відклав усі свої справи й заходився читати відхилений рукопис. Упоравши це добре діло, він щиро потис молодикові руку й сказав: "Ваш рукопис не позбавлений інтересу; зайдіть до мене в понеділок".

У домовлений час славнозвісний письменник, гречно всміхаючись, але не кажучи й слова, розгорнув перед літератором-початківцем ще вологе, щойно віддруковане число часопису. Як же здивувався бідний молодик, побачивши, що в часописові вміщено його власний твір.

- Як я зумію віддячити вам за цей шляхетний вчинок! - вимовив він, падаючи навколішки й умиваючися слізьми.

Славетний письменник був знаний Снодграс; бідний літератор-початківець, врятований таким чином від безвісності та голодної смерті, - не згірш знаний згодом Снегсбі. Нехай цей випадок схилить нас до того, щоб ми зичливо вислуховували всіх початківців, що потребують допомоги.

Продовження

Наступного тижня Снегсбі прийшов із п'ятьма відхиленими рукописами. Славетний письменник трохи вже здивувався, в книжках-бо він читав, що молодому генієві

вистачить допомогти лише один раз. Та він переорав і ці сторінки, виконуючи дорогою зайві квіти красномовства та проріджуючи зарості з прикметників, після чого йому пощастило примістити ще два рукописи.

Не минуло й тижня, як вдячний Снегсбі заявився з новим вантажем. Прислужившись молодому страдникові вперше, славетний письменник внутрішньо раював, порівнював себе з великодушними героями в книжках; однак тепер йому закралася підозра, що він наразився на щось нове на ниві великодушних вчинків. Його заповзятливість трохи пригасла. А проте йому бракувало сил відшити молодого автора, що второвував собі шлях, а надто, коли той горнувся до нього з такою наївною простотою та довірливістю.

І ось уже закінчилося тим, що молодий літератор-початківець невдовзі осідлав славетного письменника. Усі кволі спроби старшого колеги скинути цей тягар ішли намарне. Він мусив щодень вділяти порад своєму молодому другові, щодень підохочувати його; він мусив пробивати його рукописи в тижневики, переписуючи щоразу все від слова до слова, щоб надати творам пристойного вигляду. Убившись нарешті в силу, дебютант зажив собі блискавичної популярності, змалювавши особисте життя славетного письменника так занозувато і з такими ущипливими подробицями, що книга розійшлася в безлічі примірників. І серце славетного письменника не витримало ганьби. Лежачи на смертному одрі, він сказав:

– Леле, книжки ошукали мене; вони розповідають далеко не все. Остерігайтеся літераторів, коли ті второвують собі шлях, друзі мої. Кому бог наготував голодну смерть, того не вирятуйте самовпевнено собі ж на погибель.

Вдячний чоловік

Одна місіс їхала головною вулицею великого міста зі своїм маленьким синочком, коли це нараз коні схарапудилися й понесли, мов навіжені, і вже візник злетів з передка, а пасажери в колясці закам'яніли з жаху. Та сміливий юнак, що правував бакалійною балагулою, кинувся навперейми знавіснілим тваринам і, важачи головою,⁴¹ спинив їх на всьому скаку. Вдячна дама занотувала його адресу, дісталася до себе додому й розповіла про цей геройський вчинок своєму чоловікові (що залюбки читав книжки); той, увесь мокрий від сліз, вислухав зворушливу розповідь, а тоді, подякувавши разом із любими його серцю домівниками тому, хто не дасть навіть горобцеві упасти додолу без своєї на те волі, послав по сміливого юнака, вклав йому в долоню чек на п'ятсот доларів і сказав:

– Візьміть оцю винагороду за свій благородний вчинок, Вільяме Фергюсоне, і коли вам знадобиться друг, згадайте, що у Томпсона Макспадена б'ється в грудях шляхетне серце.

Нехай це буде нам наука, що добре діло завжди обертається на користь добродійцеві, хоч би й яке становище він обіймав.

Продовження

Вільям Фергюсон навідався за тиждень і попросив містера Макспадена як впливову людину виклопотати йому пристойніше місце, бо чує себе здатним на щось більше, ніж

правувати балагулою. Містер Макспаден виклопотав йому місце писаря з доброю платнею.

Невдовзі заслабла мати Вільяма Фергюсона, і Вільям... Одне слово, містер Макспаден погодився взяти її до себе в дім. За недовгий час вона занудилася за своїми меншими дітками, отож Мері та Джулії теж знайшли місце в домі, а також і Джімі, їхньому маленькому братикові. Джімі мав ножика, і одного пречудового дня забрався до вітальні й менш ніж за три чверті години обернув меблі вартістю в десять тисяч доларів на безцінь. День чи два перегодом він упав зі сходів і скрутив собі в'язи, і на похорони об'явилося душ із сімнадцятеро родичів. Так відбулося знайомство, і опісля кухня Макспаденів уже ніколи не порожнювала, а самі Макспадени мали клопоту по зав'язку: пришукували їм всіляку роботу й знову пришукували, коли попередня набивала оскомину. Бабуся Фергюсон добряче пила й добряче лаялась, але вдячні Макспадени розуміли, що мусять терпіти та напучувати стару, бо її син непомалу їм прислужився, – і прихилилися до цього діла всією душею. Вільям заходив туди частенько, діставав гроші – щоразу менше, і випрохував нові, вищі й прибутковіші посади, а вдячний Макспаден силкувався настати їх чимскоріше. Макспаден згодився також, трохи повагавшись, улаштувати Вільяма в коледж, та ось настали перші вакації, і наш герой попросився вирушити його до Європи поліпшувати здоров'я. Тут зацькований Макспаден став дибки проти свого тирана. Він відмовив твердо й рішуче. Мати Вільяма Фергюсона так зчудувалася, що впустила з рук пляшку з джином, і язик її не повернувся сказати чорне слово. Трохи оговтавшись, вона вимовила, задихаючись:

– То ось яка ваша дяка? Де б оце були ваша жінка й хлопчик, якби не мій син?

Вільям сказав:

– То ось яка ваша дяка? Вирятував я вашу жінку чи ні? Самі скажіть!

Семеро родичів гурмою впхалися з кухні і кожне мовило й собі:

– І це ваша дяка?

Вільямові сестри докірливо дивилися й казали:

– І це його дя...

Але тут їх урвала мати – вона крикнула, вдаряючись у сльози:

– І подумати лишень, мій безневинний голубок Джімі зробив послугу такій паскуді!

Тоді бунтівливий Макспаден підбадьорився і відмовив, спалахнувши:

– Геть із мого дому, волоцюги! Мене одурили книжки, але я вже більше не ошукаюся – стане й одного разу! – І, обернувшись до Вільяма, вигукнув: – Так, ви врятували мою жінку, але хай-но ще хоч один таке вчинить – помре на місці!

Я не проповідник, отож своє казання не починатиму цитатою, а кінчатиму. Ось ця цитата – із спогадів сера Ноя Брукса про президента Лінкольна, видруканих у "Скрібнерс манслі".

"Дж. Г. Гакет у ролі Фальстафа вельми сподобався містерові Лінкольну. Своїм звичаєм він забажав висловити почуття вдячності і написав акторові вельми щире записку, де повідомляв, із якою втіхою дивився виставу. Гакет послав у відповідь якусь

книжку, можливо, власного авторства. А ще він написав президентові кілька листів. Цей епізод був уже стерся в моїй пам'яті, коли це якось увечері доволі пізно я подався на запрошення до Білого Дому. Входячи до президентового кабінету, угледів я, собі на подив, містера Гакета, що сидів у приймальні, певне, чекаючи аудієнції. Президент спитав мене, чи є там хто-небудь. Почувши відповідь, він сумовитим голосом сказав:

– О ні, не можу я його прийняти, не можу; я сподівався, що він уже пішов.– Потім він додав: – Ось вам свідчення, як тяжко мати добрих друзів та знайомих у моєму становищі. Знаєте, мені дуже подобався Гакет як актор, і я написав йому про це. У відповідь він надіслав мені книжку, і я гадав, що на цьому й скінчиться. Він начебто митець у своїй справі й посідає в театрі певне становище. І от лиш тим, що ми були полистувалися, по-товариському, як перші-ліпші двоє людей, він хоче щось у мене прохати. Як, по-вашому, що йому треба?

Я не зумів угадати, і сер Лінкольн сказав:

– Він хоче бути консулом у Лондоні. О боже мій!.."

Скажу наостанок, що випадок з Вільямом Фергюсоном стався насправді і я напевно це все знаю, хоч і змінив деякі подробиці, щоб Вільям не нарікав на мене.

Гадаю, що кожному читачеві в якусь приємну та чулу годину свого життя траплялося зіграти роль героя оповідок про великодушні вчинки. Мені хотілося б знати, чи багато з них погодилося б розповісти про цей свій епізод і чи люблять вони, коли їм нагадують, чим воно все скінчилося.